

Ahmet Halûk Atalay

Türkiye’de Hukuksal Olgu Araştırması

Giriş

Toplumsal yaşayışın bir görünümü olarak hukuk, aynı zamanda kendisine ilişkin çok farklı türde dizgeli bilgisel etkinliğin de araştırma nesnesidir. Söz konusu etkinlikler kabaca “hukuk bilimleri” başlığı altında toplanabilirler.

Bu anlamda, kendisi de dolaysız toplumsal karakter taşıyan bilimin gene bir toplumsal olgu olan hukuku konu edinişinin günümüzdeki görünümü, hem bir işbölümünün hem de bir farklılaşmanın ve giderek ayrışmanın zorunluluğunu içermektedir. Bu işbölümü ve farklılaşmanın hukuksal bilgi alanındaki artık görece kararlılık kazanmış yansıması ise, hukukun bir normatif dizge olarak “işleyişinin” bilgisini üreten dogmatik hukuk disiplinleri ve hukuku bir “toplumsal olgu” olarak ele alıp ona dışsal kalan hukuka ilişkin bilimler ayrımıdır. Gerçi bu ayrımın ikinci kümeyi oluşturan disiplinlerin de konusu bir bakıma “yasallıklar” oluşturmaktadır; nedir ki bunlar hukukun oluşum ve işleyişinin de uyruk olduğu toplumsal ilişkilere dair düzenliliklerdir.

Bütün hukuksal yasalar yürürlüklerini; uygulanışlarını ya da uygulanamayışlarını; etkililiklerini ya da etkisiz kalışlarını; konulmalarıyla amaçlanan sonuçlara ulaşılmasında elverişli ya da elverişsiz oluşlarını uyruk oldukları bu düzenliliklere uygunlukları ya da uygunsuzluklarına borçlu olmakla kalmazlar, bu söz konusu düzenliliklerin içeriğini de şu ya da bu doğrultuda etkilerler. Bu karşılıklı etkileşimin gerçek içeriği ve olası yönelimleri, toplumsal yaşayışın diğer olgu ve süreçleri gibi hukuksal olgu ve süreçleri de özgün yöntem ve yordamlarla araştırma hatta, eğer olanaklıysa bunları öngörme-giderek, belki de etkileme-amaçlı bilimsel disiplinlerin varoluşuna temel oluşturur.

Bütün bu araştırma ve uygulama etkinliklerinin temel güdüsü, hukuksal olguya ilişkin olarak, gerek hukukçu eğitimi ve hukuk bilimi öğrenimi gerekse en geniş anlamında toplumsal düzenleme politikalarının isterlerini karşılayabilecek bilimsel bilginin elde edilmesidir. Hukuksal olgu araştırmalarının güncelliğini sağlayan ise ikincisi; yani başta yasama olmak üzere hukuk normlarının kuruluşuna ya da işleyişinin düzenine ilişkin yordamsal bilgi üretebilmektir. Çünkü böylesi bir bilgi ancak, hukuku bir toplumsal olgu olarak belirleyip ona dışsal kalan bir görüş açısının ifadesi olabilir.

I- Hukuksal Olgunun Bilgisi

Olgular ya da süreçler üzerine izlenimler ya da sanılardan kaynaklanan “bilgi” ile, bunlar üzerine yöntemli bir araştırmanın mantıksal tutarlılığı sahip bilgisi arasındaki ayrım, denebilirse, tüm bir bilimsel etkinliğin varoluş nedenidir. Daha ilk elde yapılan bu saptama, bilgi türleri konusundaki bir ayrıma dayanır. Böylesi bir ayrım hukuksal olanın bilgisi için de geçerli olacağına göre, hukuksal olgu üzerine de adi, bilimsel ve felsefi bilgi olanaklıdır. Felsefi bilgi bir yana, hukuksal olgunun adi ve bilimsel bilgisini ayırt etmek; hukuksal olgu üzerine bilindiği sanılanla, hakikilik değeri bilimsel araştırma yöntemlerince güvenceye alınmış olanın niteliksel farklılığını belirlemek demektir. Öyleyse, bir hukuksal olgu araştırmasının temel amacı, araştırılan olgu hakkında duyulan

verilerine, bireysel yaşam deneyimlerine ya da bunların kuşaklar boyunca yığılmasından oluşan ortak inançlara dayalı; yüzeysel, düzensiz ve mantıksal tutarlılığı güvenceye alınmamış adi bilgi yerine, verdiği sonuçların sınanması ve kanıtlanması olanaklı, aynı yöntemlerle araştırıldığında kendisi hakkında aynı sonuçlara ulaşılan, mantıksal tutarlılık arzeden, nesnel bilgiye ulaşmaktır. (Topçuoğlu, 1963; 119-130). Hukuka ilişkin toplumsal araştırmanın varoluş nedeni de budur, toplumsal veriyi hukuksal bilginin kurucu bir unsuru olacak biçimde kullanılabilir duruma getirmek.

Hukuksal olgu(lar) araştırması “değiştirerek, biçimlendirerek etkileyen ve etkilenecek değişen, gelişen bir sosyal bir kurum olarak hukukun toplumsal gerçekliğinin araştırılması” (Ökçesiz, 1986; 65) olarak tanımlanabilir.

Böyle bir tanım, “hukuk araştırması” ifadesinin geleneksel içeriğinden oldukça farklı unsurlar içermesiyle ayırdedicidir. Söz konusu olan, bir normatif dizge olarak hukukun incelenmesini konu edinen dogmatik hukukun benimseye geldiği kavramsal - çözümlayici yöntemden farklı olarak (Eisenmann, 1954; 34), hukukun, diğerleri gibi bir toplumsal olgu olarak araştırılmasını konu edinen hukuka ilişkin bilimlerin - gerçeklik bilimlerinin - yöntemlerinin benimsenmesine dayalı bir araştırma etkinliğidir. Böylece hukuksal olgu araştırması, kendilerinden hukuksal kuralların kaynaklandığı toplumsal, siyasal ve başkaca etkilerin araştırılıp denetlenmesini sağlamaktadır. Açık ki böyle bir bilgi dogmatik hukukun kavramsal - çözümleme tekniklerinden çok başka araçlarla gerçekleştirilebilir. Çünkü kavramsal çözümlemeyle elde edilebilecek olan, olgunun değil kavramın atfedilmiş bilgisidir.

Belirli bir hukuk normunun kavramsal çözümlemesi, ancak onun unsurları ve kavramsal iç düzenine dair bir bilgiyi olanaklı kılar. Hukuksal olgunun bilgisi ise, gözlemlenmeye ve ölçmeye görece elverişli bir nesnelliği konu edinir (Armağan, 1983;29). Ancak söz konusu normun, örneğin aynı zamanda etkili bir hukuk normu olup olmadığı sorusunu doğası gereği yanıtlıyamaz. Belirli bir hukuk normunun etkililiğinin o normun ussal yapısından değil; bizzat toplumsal ilişkiler içerisindeki işlevinden, dolayısıyla bir norm olarak değil, ama bir toplumsal olgu olarak çözümlemesinden türetilir.

Bu bakımdan, hukukun etkililiği sorunu özellikle İkinci Genel Savaş sonrası bilimsel programı görgül araştırmalarla belirlenen hukuk sosyolojisinin ana temalarından birini oluşturmaktadır (Treves, 1966;22).

II- Türkiye’de Hukuksal Olgu Araştırmaları

II. 1. Tematik Örnekler

Ülkemizde 1970’lerden sonra toplumsal bilimlerde çeşitli yordamlarla yapılan görgül çalışmaların sayıca ve türce çeşitlenmesi (Gökçe, 1992;28); (Akşit,1986;195-232), hukuk alanında da yansıma buldu. Bunlar sayıca çok olmamakla birlikte, aşağıda değineceğim örneklerle de sınırlı değildir. Örneklenecek bu üç araştırmanın, ayrıca yayınlanmış olmak; akademisyen hukukçularca gerçekleştirilmiş olmak; Türkiye’deki hukuksal olgu araştırmalarının tematik yönelimleri hakkında fikir vermek gibi nedenlerin dışında, seçilişlerinin asıl nedeni, hukuk sosyolojisi alanında çalışmayan hukukçularca da, hukuksal olgu araştırması denildiğinde akla ilk gelenler olmalarıdır.

II.1.1. Kurucu bir çalışma: “Meslek Olarak Hukuk Ve Siyasette Hukukçu”

II.1.1.1. Konu, amaç, kapsam:

Çalışmanın amacı, bir meslek olarak hukukçuluğu ve bu mesleğin üyelerinin kimi toplumsal özelliklerini incelemek, ayrıca hukukçuların siyasal yaşamdaki etkilerini ortaya koymak olarak belirlenmiştir. Hukukçu politikacının prototipinin avukatlık yapanlar olduğu belirlendikten sonra, araştırmanın monografik bölümü Gaziantep Barosuna bağlı avukatlar arasında araştırma evreninin % 90 ını kapsayan bir örneklem ile gerçekleştirilmiştir.

II. 1.1.2. Verilendirme:

Verilendirmenin dayanağını, TBMM albümleri, Adalet ve Eğitim istatistikleri ve 19 sorudan oluşan bir mülakat formu oluşturmuştur.

II- 1.1.3. Kimi bulgular:

Araştırma, hukukçuların siyasal yaşamda, özel olarak da yasama organındaki yer ve rollerine ilişkin genel çıkarımlar elde etmenin ötesinde, bir de avukatların siyasal yönelimlerine ilişkin anlamlı sonuçlara varmıştır.

Örneğin, avukatların siyasal yaşama etkin katılım nedenleri, ilgili ankete verilen yanıtların oranı bakımından şöylece sıralanmıştır:

1.a) meslek konusu.....	% 67.4
1.b) mesleki menfaat.....	% 67.4
2. temas alanı.....	% 34.8
3. mesleki fonksiyon.....	% 39.5
4. kamu hizmeti sorumluluğu.....	% 37.2
5. kolaylık.....	% 20.9
6. statü kazanmak	% 9.3
(denekler aynı soru için birden çok seçenek belirtmekte serbest bırakılmışlardır)	

II.1.2. Yarı işlenmiş olgusal veriden kuram çıkartma çabası : “Şehirleşmenin Doğurduğu Ceza Adaleti Sorunları”

II.1.2.1. Konu, amaç, kapsam:

Türkiye için kentleşme, hem kent kavramı içinde değerlerdirilegelen birimlerin genişlemesi, hem de kırsal yerleşim birimlerinin bu sürece dahil olması anlamına geldiğinden, bu sürecin canlı etkilerini ortaya koyduğu dönemler aynı zamanda toplumsal araştırmaların da ilgi odağında yer almışlardır.

İşte 1972 yılında Uluslararası Karşılaştırmalı Kriminoloji Merkezinin de önyak olmasıyla İstanbul Hukuk Fakültesi Ceza ve Kriminoloji Enstitüsünün “Şehirleşmenin Doğurduğu Ceza Adaleti Sorunları” konulu sempozyum, bu konuya ilişkin hukuksal olgu araştırmalarına da vesile olmuş ve sempozyuma sunulan 5 değişik araştırma raporu konunun değişik görünümleri üzerinde odaklanmışlardır. Rapor başlıkları bu konuda fikir verebilirler:

- “Türkiye’de Şehirleşmenin Ana Nitelikleri ve Ceza Adaleti Yönünden Yol Açabileceği Sorunlar” (Prof. Dr. Çetin Özek);
- “Şehirleşme ve Suç” (Prof. Dr. Nevzat Gürelli);
- “Hızla Şehirleşen ve Sanayileşen Bir Küçük Şehir Toplumunda Suçluluk” (Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer);
- “Şehirleşme ve Zabıta” (Prof. Dr. Erol Cihan);
- “Türkiye’de Şehirleşme ve Ceza Adaleti” (Prof. Dr. Duygun Yarsuvat);

Araştırmalar, genellikle kent suçluluk tipinin belirlenmesi; yağma, hırsızlık ve dolandırıcılığın kent suçluluğunu temsil ettikleri ön kabulünden hareketle, kentleşmeye yönelik nüfus hareketleri ile bu suç türlerinin oransal ilişkileri; sanayileşmenin suç ve suçlu davranışına etkileri; kent suçluluğuna özgü kolluk önlem ve örgütlenmesi; ceza koğuşurma ve yargılamasına ilişkin adli yapı ve süreçler; ceza mahkemelerinin iş yükü ve benzeri konuları işlemişlerdir.

II.1.2.2. Verilendirme:

Raporlarda geniş ölçüde, adli ve demografik istatistiklerden, polis kayıtlarından ve olgu çözümlemelerinden yararlanılmıştır.

II.1.2.3. Kimi bulgular:

Farklı görgül verilerin kullanılmasına karşın, araştırmaların yapıldığı dönemde, kent suçluluğunu temsil ettiği varsayılan suç tipleri bakımından, kentleşme ile suçluluk arasında ya kesin bir doğrusal bağıntı kurulamamış ya da böyle bir bağıntının kurulduğu noktalarda, beklenilenin tersine; kentleşme arttıkça göreceli olarak suç oranlarının azaldığı gibi ilginç bir sonuca varılmıştır.

II.1.3. Davranışçı olmayan bir davranış araştırması: “Siyaset Ve Anayasa Mahkemesi”

II.1.3.1. Konu, amaç, kapsam:

Araştırma, David Easton’un geliştirdiği “siyasal sistem” modeli ile yüksek yargı organlarının işleyişi ve yargıçların kararlarını incelemeye yönelik “davranışçı” modelin daraltıcı etkilerinin geniş ölçüde aşılabileceği değerlendirmesiyle yola çıkıp, Türk Anayasa Mahkemesine bir alt siyasal dizge olarak yaklaşmıştır.

Siyasal Sistem Kuramının AYM üzerinde sınanmasında başlıca iki amaç güdülmüştür. İlk, genel siyasal sistemin AYM’den beklediği siyasal iktidarı frenleme ve düzenin temel değerlerini koruma işlevinin ne ölçüde gerçekleştiğini saptamak; ikincisi ve daha önemlisi, Siyasal Sistem Teorisinin AYM’nde uygulanması ile gerçekleştirilecek kuramsal katkı.

Araştırma tümüyle davranışçı bir düzleme oturtulmadığı için araştırma evreni de salt AYM yargıçlarıyla sınırlı tutulmamıştır. AYM’nin kararları, AYM üzerine genel kamuoyu tepkisi de araştırmanın kurucu unsurları arasında yer almıştır.

II.1.3.2. Verilendirme:

Araştırma kabaca, iki tür veri grubundan yararlanmıştır. İlk, AYM’nin kurulmasından

önce siyasal iktidarın denetleniş yollarının tarihsel gelişimini belgeleyen hukuksal metinlerden bilimsel araştırmalara dek genişçe bir tarihsel malzeme değerlendirilmiştir. İkinci olarak, AYM'ne ilişkin kimi somut verilerin derlenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla, AYM kararları; AYM üyelerinin toplumsal kimliklerini ortaya koyacak bireysel anketler; AYM kararları ile bunların konuları arasındaki bağlantıları ortaya koyma amaçlı istatistik teknikler; mahkemenin kamuoyundaki imajını ölçen anketler; mahkemeye ilişkin olarak yazılı basındaki haberlerin taranması gerçekleştirilmiştir.

II.1.3.3. Kimi bulgular:

Araştırmanın başlıca varsayımlarının sınanması şu sonuçlara ulaşılmasına olanak sağlamıştır:

- a- AYM'nin siyasal iktidarla çatışması sistem-içi kalmıştır.
- b- AYM, demokratik, sosyal bir hukuk devletinin beklentilerine uygun davranmıştır.
- c- AYM, ana siyasal sistem açısından bir "emniyet sübabı" işlevi görmüştür.

II. 2. Yargıç araştırmaları

Türkiye'de sınırlı sayıdaki hukuksal olgu araştırmasının bir başka ıralayıcı özelliği ise, yargıçlar üzerine yapılanların diğerlerine oranla yinelenme eğilimine sahip olmalarıdır.

Bunlar, 1970 yılında yayınlanan Alev Coşkun'un "Danıştay üyeleri üzerine Bir İnceleme" si (Coşkun, 1970); 1974 yılında yayınlanan Gencay Saylan'ın Danıştay üyelerinin toplumsal köken ve tutumlarına ilişkin pek çok toplumsal veriyi aktardığı bir siyaset bilimi çalışması olan "Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji" adlı incelemesi (Saylan, 1974); Artun Ünsal'ın Yargıtay, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi yargıçlarıyla ilgili olarak gerçekleştirdiği "Yüksek Mahkeme Yargıçlarımızın Toplumsal Kimlikleri Üzerine Bazı Veriler" başlıklı araştırmasıdır. (Ünsal, 1977).

Anılan bu üç örnekten Saylan'ınki doğrudan doğruya yargıç davranışları üzerine özgül veriler üretmeyi amaçlamamakla birlikte, bir bürokrasi sosyolojisi bağlamıyla Danıştay yargıçlarının toplumsal kimlik ve konformiteleri üzerine anlamlı veriler sunmaktadır.

III. Hukuksal Olgu Araştırma Merkezleri

Hukuksal olgu araştırma merkezleri, böylesi araştırmaların uzman kurumlar aracılığıyla yürütülmesinin gözlemlenen yararları sonucu, işlevsellik kazandıkları ülkelerde yaşamaya sosyal veri üreten, hatta bu amaçla kimi zaman doğrudan yasa taslağı hazırlama görevi üstlenebilen kuruluşlardır.

Hukuksal olgu araştırma merkezleri, gerçekten hukuksal olgunun araştırılmasını amaçlayan merkezlerdir. Bunun anlamı şudur: Toplumsal olgunun değişik görünüşleri doğrudan bilimsel amaçlı olsun olmasın, sonuç olarak işlevlerinden biri de toplumsal gerçekliğin değişik düzeylerine ilişkin bilgi üretmek olan ister kurumsallaşmış isterse arızı her araştırma etkinliğince, zaten araştırılıp bunlardan toplumsal olguya ilişkin

veriler elde edilmektedir. Bu veriler hukuksal olgunun neliğine ilişkin, kimi zaman doğrudan (birincil), kimi zaman da dolaylı olarak (ikincil) bilgi verebilirler. Ancak, sırf hukuksal olgunun araştırılmasına özgülenmiş bir kurumsallaşmanın yokluğunda, bu araştırmaların amacı hukuk sosyolojik veri elde etmek (dolayısıyla ancak hukuk sosyolojik bilginin temel teşkil edebileceği bilimsel, yargısal ya da kamu yönetsel etkinliklere veri sunmak) değil; kendi bağımsız veri elde etme amaçları neyse onu gerçekleştirmektir. Örneğin adli, istatistikler, çok önemli bir hukuk sosyolojik veri kaynağı olmakla birlikte, haldeki nitelikleriyle, doğrudan bu amaca özgülenmemiş olduklarından, hukuk sosyolojik bilginin kendilerini mümkün kılacağı adli, yargısal ya da her türden bürokratik karar alma mekanizmasının düzenleme amaçlı karar alışlarının isterlerini karşılayabilecek bilginin üretilmesine tümüyle elverişli değildir.

Ancak hukuksal olgu araştırması kavramına dahil edilebilecek kimi inceleme örneklerinde, bu verilerin yapısal kimi sorunlar çerçevesinde işlenerek ham veriden yoğunlaştırılmış veriye dönüştürüldüklerini gözlemlemek de olanaklıdır. (Yücel, 1994). Böylece yargısal yapı çözümlemesi türündeki olgu araştırmalarının da ilk örnekleri; hiç değilse temel malzemesi ortaya çıkmaya başlamıştır.

Belirtmek gerekir ki sorun yalnızca hukuksal olgu araştırmaları için değil, bütün özgül araştırmalar için geçerlidir. İşte hukuksal olgu araştırma merkezlerinin temel bir işlevi de kendi özgül veri gereksinimlerini karşılayabilmektir. (Carbonnier, 1978;301-305).

İşte gerek hukukçu eğitimi ve hukuk bilimi öğretimi, gerekse en geniş anlamıyla toplumsal düzenlemelerin oluşumuna veri sunma amacına yönelik hukuksal olgu araştırması, hukuksal olgunun bilimsel bilgisinin elde edilmesine yönelik uzman kuruluşlar eliyle bu alandaki işlevini yerine getirebilmektedir.

IV. Hukuksal Olgu Araştırmalarının İşlevleri

IV. 1. Hukukçu Eğitimi ve Hukuk Bilimi Öğretimi Alanında

Hukukçu eğitimi daha çok hukukun yordamsallığına yönelik bir eğitim-öğretim etkinliği olarak anlaşıldığında, buna ilişkin dizgesel bilgi üretimi işlevini dogmatik hukuk disiplinlerinin karşılayabilmesi doğaldır. Ancak Hukuk Biliminin, hukuk kurallarının ve bunlara ilişkin dogmatik hukuk disiplinlerinin öğretisel bilgilerinden ibaret olmayışı, ya da, Hukuk Biliminin yalnızca hukuk kurallarının kavramsal çözümlemeleriyle yetinen bir etkinlikle sınırlanamaz oluşu, yansımaları ülkemizde de bulmuş ve hukuk fakülteleri müfredatında Hukuk Sosyolojisi bilimine de yer verilmiştir. Böylece, hukuku uygulayacak, tamamlayacak hatta bizzat hukukun yaratılması etkinliğine katılabilecek olan hukukçunun, bu konularda başarı gösterebilmesi için hukukun toplumsal işlevleri konusunda da donanımlı olması gereği bir ölçüde karşılanmış oluyordu.

Ne var ki Hukuk Sosyolojisinin 1940'lardan başlayarak Türkiye üniversitelerine girmiş olmasına karşın, somut alan araştırmalarının önemli maddi olanakları gerektirmesi, kısıtlı fakülte bütçelerinden bu alana pay ayırmanın pratik olanaksızlığı ve bu alana özgülenecek kadro yetersizliği gibi sorunlar, fakülte - anabilim dalı ortamlarını daha çok kuramsal alanla ve geleneksel akademik etkinliklerle sınırlandırmış; bu yüzden de hukuksal olgu araştırmaları konusunda uzmanlaşıp kurumsallaşacak, bu ortamlardan

ayrı merkezlerin oluşturulması ertelenemez bir gereklilik halini almıştır.

IV.2. Yasama, Yürütme ve Yargıya İlişkin Süreçlerde

IV. 2.1. Yasamaya İlişkin Süreçlerde

Yasa yapıcılığının temel işlevlerinden biri de, en geniş anlamında toplumsal ihtiyaçlara uyarlı normatif düzenlemeleri gerçekleştirmektir. Bu, ya düzenlenmesine ihtiyaç duyulan alanda, bu amaca yönelik bir yasal düzenlemenin ilk kez gerçekleştirilmesiyle, ya ya yeniden gerçekleştirilmesiyle ya da var olan düzenlemenin ortadan kaldırılmasıyla olur. Yasama, kuşkusuz temelde siyasal bir süreç olduğundan, toplumdaki farklı çıkar kümelerinin yükselen istemlerine şu ya da bu oranda duyarlıdır. (Beutel, 1975;85-110) ve yasalar da bu işlemlerin belirli bir oranda ifadesidirler. Ancak yasalar, dillendirdikleri toplumsal istemler dışında, belirli toplumsal etkiler öngörülerek yapılırlar.

İşte hukuksal olgu araştırmalarının yasamaya ilişkin süreçlerdeki kritik işlevi, yasayla gerçekleşmesi arzulan toplumsal etkinin gerçek niteliğinin bilgisinin sağlanmasıdır.

Her ne kadar yasal düzenlemelerle ulaşılmaya çalışılan amaçların seçimi nesnel bilimlerin görevi sayılmamak gerekirse de (Can, 1989;98-99) toplumsal yaşamın giderek daha çok farklılaşıp karmaşıklaşması, yasa ile yol açılacak etkilerin önceden kestirilmesini ve bu kestirimin de bilimsel araştırma yöntemlerince güvence altına alınması gereğini kaçınılmazlaştırmaktadır.

Hukuksal olgunun bilimsel bilgisine yönelik, yasamaya ilişkin süreçlerin taleplerinin karşılanmasının ilk adımı kuşkusuz, böylesi bilgilerin üretimine özgülenmiş bir merkezin oluşturulması olacaktır.

IV.2.2. Yargıya İlişkin Süreçlerde

Yargılama, bir karar verme süreci olarak da anlaşılabilir. Bu açıdan yargılama süreci boyunca kullanılabilecek biricik bilginin ilgili yasa kuralına ilişkin dogmatik hukuk bilgisi olabileceği düşünülebilir. Ne var ki, bilirkişiliğe ve yargıcın bizzat yasakoyucu yerine geçerek hüküm oluşturmaya olanak tanıyan yasa kurallarının varlığı, hukuksal olgunun bilgisinin karar sürecinde sanıldığından çok daha çok daha geniş bir yeri olduğunu gösterir. (Dinçkol, 1988; 56-72). Üstelik, yargılamaya konu olan hukuksal olay aynı zamanda bir toplumsal olay niteliği taşıdığından karar verme sürecinin içerdiği bilgi istense de asla salt teknik bilgi olamayacaktır.

Asıl sorun teknik bilginin yetmediği yerde ayırımına varılmaksızın başvurulmanın adı bilgi niteliğindeki kişisel ya da yaygın sanılar oluşudur. Özellikle karar gerekçeleri hukuksal olgu hakkında adi bilgiye yaygın yer vermeye elverişlidirler (Ökçesiz, 1986; 65). Yargı kararlarına hukuksal olgu hakkında bilimselliği güvence altına alınmamış bilgilerle gerekçe oluşturulması, bu gerekçelerin ilgili karar bakımından yeterlilik, tutarlılık ve vazgeçilmezlik bakımından zorunlu nitelik taşıma koşullarından (Ökçesiz, 1986;65) yoksun bulunması sonucunu verecektir.

Yargısal süreçler bakımından, bu alandaki araştırmaların vardığı temel sonuç, genelde hukukun, özelde yargılama sürecinin pek çok sorununun kavramsal-çözümleyici nitelikteki "ilmi ve kazai içtihat" ile giderilemez nitelikte oluşudur.

Ancak, asıl sorun yargısal süreçlerde hukuksal olgunun bilimsel bilgisine yönelik istem eksikliği değil; yargının gerektiğinde kullanabileceği bilimsel verilerin sunumunu olanaklı kılacak bilimsel araştırma kurumlarından yoksunluktur.

IV. 2.3. Yürütmeye İlişkin Süreçlerde

Siyasal karar alma sürecinin, ürettiği toplum çıktılarında belirli hukuksal olguları varsayması kaçınılmazdır. Hatta, yürütme alanında yerine getirilen temel işlevlerden biri de oluşturulan toplumsal politikaların hangi toplumsal koşullara denk düştüğü ya da bu koşullarda ne tür değişimleri kısırtacağına ilişkin bilgisinin, bu tür bilgilerin üretimini görev edinmiş kamusal nitelikli kurumlar eliyle gerçekleştirilmesidir. Gerçekten de geniş anlamda planlama olarak adlandırılabilir bir kamu hizmeti eliyle, yürütmeye ilişkin süreçlerde toplumsal etkilerin öngörülmesi çağdaş kamu yönetiminin bir gereğidir. 1990'lı yıllarla birlikte bu gereksinimin bir ölçüde karşılanması yoluna gidilmiştir. Kurumlar kendi hizmetlerini daha iyi yapabilmek amacıyla araştırma birimleri kurarak ya bizzat araştırma yapmaya ya da yaptırmaya başlamışlardır. Bazı bakanlıkların A.P.K. (araştırma-planlama-koordinasyon) birimleri ve Aile Araştırma Kurumu bunlara örnektir. Bunları, üniversite dışı kamusal araştırma kurumları olarak niteleyip, içinde başkalarının da yer alacağı bir kategori oluşturmak da olanaklıdır.

Ancak, çağdaş toplumların giderek daha da karmaşıklaşıp farklılaşma özelliği, diğer olguların bilimsel bilgisinin yürütmeye ilişkin süreçlerde kullanımından, yani toplumsal düzenleme politikalarından, hukuk politikasının özerkleşmesi sonucunu doğurmuştur. Bu, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bir sonuçtur. Öyleyse, yürütmeye ilişkin süreçlerde hukuksal olgunun bilimsel bilgisi, sıradan yurttaşlık ilişkilerinden, kentleşme sorunlarına; suçluluğun önlenmesinden ulusal savunma isterlerine dek sayısız olgunun, içerdiği hukuksal yön gereği ayrışmasına özgü bir bilimsel bilgi anlamına gelmektedir.

Yürütmeye ilişkin süreçlerin ilk bakışta sınırsız izlenimi veren hukuksal olguya ilişkin bilimsel bilgi isteminin karşılanması da bu alana özgülenmiş bir bilimsel araştırma kurumunu kaçınılmazlaştırmaktadır. Bu kaçınılmazlığın bir boyutu da, kuşkusuz münferit olgu araştırmalarının kurumsal devamlılık arzetmedikçe - maliyetten verimliliğe dek - karşılamaya yöneldiği isterleri kuşatamayacak olmasıdır.

V - Sonuç Yerine

Özellikle İkinci Genel Savaş sonrasında farklı gelişmişlik düzeylerindeki ülkelerde, kimisi ortak, kimisi özgün yerelliklerce belirlenmiş toplumsal düzenleme politikalarının istemlerinin de dayatmasıyla, hukuksal süreç ve olguların özellikle görgül bilgisine ulaşma amaçlı bilimsel araştırma ve uygulama etkinlikleri ivme kazanmıştır.

Hukuksal olanın, kendi toplumsal düzlemiyle karşılıklı ilişkisinin bilimsel bilgisine varma istek ve gereksiniminin yalnızca ulusal sınırlarla yetinmediğini de kaydetmek gerekir. Ekonominin uluslararasılaşması, siyasal entegrasyon çabaları, her düzeyde iletişimin uluslararası yoğunluğu, hatta ulusal güvenlik gerekleri, hukuksal olgu ve süreçler hakkındaki bilimsel bilginin gereğinde üçüncü ülkeler ve bölgeler arası karşılaştırmalı bilgileri de kapsayacak bir biçimde elde edilmesini toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel ve stratejik planlama ve kestirimlerin zorunlu malzemesi haline getirmeye aday görünmektedir.

Ahmet Halûk Atalay

İşte hukuksal olgu ve süreçleri araştırma, bunların olası yönelimlerini öngörme ve olanakları varsa, bunları toplumsal düzenlemelerin isterlerine uygun olarak yönlendirme gerekliliği, bu konudaki etkinliklerin belirli bir uzmanlığı gözeterek biçimde kurumsallaşmasıyla olanaklı olduğundan, pek çok ülkede oluşturulmuş araştırma ve uygulama merkezleri eliyle karşılanmaktadır.

KAYNAKÇA:

- AKŞİT, Bahattin. "Türkiye'de Sosyoloji Araştırmaları: Bölmelenmişlikten Farklılaşma ve Çeşitlenmeye" **Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi** (Ankara: Sosyal Bilimler Derneği, 1986) içinde, ss. 195-232.
- ARMAĞAN, İbrahim. **Yöntembilim -1: Bilimsel Yöntem**. İzmir: D.E.Ü Güzel Sanatlar Fakültesi Yay. , 1983.
- BEUTEL, Frederick K. **Experimental Jurisprudence and the Science State**. Bielefeld: Giesecking Verlag, 1975.
- CAN, Cahit. **Oluşum süreci içerisindeki Hukuk Sosyolojisi**. Ankara: "S" yayınları, 1989, ss. 98-116.
- CARBONNIER, Jean. **Sociologie Juridique**. Paris: P.U.F, 1978, ss. 301-305.
- COŞKUN, Alev. "Danıştay üyeleri üzerine Bir İnceleme", **Amme İdaresi Dergisi**, C.3 (1970), ss. 118-136.
- DİNÇKOL, Abdullah. "Muhakeme Hukuku Çerçevesinde Hakimin Karar Verme Sürecinde Takdir Yetkisinin Kullanılması" İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul, 1988, ss. 56-72
- EISENMANN, Charles. **Les Sciences Sociales Dans L' Enseignement Supérieur: Droit**. Paris: UNESCO, 1954.
- GÖKÇE, Birsen. **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**. Ankara: Savaş Yayınları, 1992
- ÖKÇESİZ, Hayrettin. "Sosyal Verilerin Bir Yargıtay Kararının Gerekçesine Esas Alınması üzerine", **Hukuk Araştırmaları**, C.I, sayı: 2 (1986) ss. 64-66.
- ŞAYLAN, Gencay. **Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji**, Ankara: T.O.D.A.İ.E. Yay, 1976.
- TOPÇUOĞLU, Hamide. **Hukuk Sosyolojisi Dersleri-C.I**. A.Ü.H.F. Yayınları, 1963, ss. 119-130.
- TREVES, Renato. "Bilan Actuel De La Sociologie Du Droit" **Cahiers Internationaux de Sociologie**, 1966, ss. 15-31.
- ÜNSAL, Artun. "Yüksek Mahkeme Yargıçlarımızın Toplumsal Kimlikleri Üzerine Bazı Veriler", **Amme İdaresi Dergisi**, C.10 (1977),

Türkiye'de Hukuksal Olgu Araştırması

ss. 73-89.

Siyaset ve Anayasa Mahkemesi. Ankara: A.Ü.S.B.F Yayını, 1980.

YÜCEL, Mustafa Tören. "Yargıtay'da son On Yıl". **Amme İdaresi Dergisi**, C.27 (1994), S.2,ss.79-88.

Zusammenfassung

Dieser Beitrag bezweckt die Beschreibung des Stands einiger Rechtstatsachenforschungen in der Türkei, die eigentlich nicht zahlreich sind. Hier wird außerdem eine terminologische und metodologische Brücke zu künftigen empirischen Untersuchungen geschlagen und die Implikationen des Begriffs: Rechtstatsachenforschung in einer vergleichenden Sicht mit türkischen Erfahrungen erörtert. Diese aus zwanzig Jahren ausgewählten Beispiele der hiesigen Rechtstatsachenforschungen lassen den Schluß zu, daß das Schwergewicht auf der Erforschung der Attitüden und Konformität wie auch des sozialen Statuts der Juristen, insbesondere der Richter, lag. (Übersetzt von H.Ö.)

Abstract

The aim of this article has been to describe, by way of a limited selection of examples the type of legal research carried out in Turkey to date. The purpose of such an exercise was to try and create a synthesis of direction and terminology between past and future research. On the other hand an attempt was made to reexamine the implications of thorough going legal research in Turkey.

The examples of research chosen were from the last 20 years, and mainly related to the broad subject of the view's of the judiciary, their status in society and the degree to which they conform. (Translated by J.B.)

Ahmet Halûk Atalay

İşte hukuksal olgu ve süreçleri araştırma, bunların olası yönelimlerini öngörme ve olanakları varsa, bunları toplumsal düzenlemelerin isterlerine uygun olarak yönlendirme gerekliliği, bu konudaki etkinliklerin belirli bir uzmanlığı gözeterek biçimde kurumsallaşmasıyla olanaklı olduğundan, pek çok ülkede oluşturulmuş araştırma ve uygulama merkezleri eliyle karşılanmaktadır.

KAYNAKÇA:

- AKŞİT, Bahattin. "Türkiye'de Sosyoloji Araştırmaları: Bölmelenmişlikten Farklılaşma ve Çeşitlenmeye" **Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi** (Ankara: Sosyal Bilimler Derneği, 1986) içinde, ss. 195-232.
- ARMAĞAN, İbrahim. **Yöntembilim -1: Bilimsel Yöntem**. İzmir: D.E.Ü Güzel Sanatlar Fakültesi Yay., 1983.
- BEUTEL, Frederick K. **Experimental Jurisprudence and the Science State**. Bielefeld: Giesecking Verlag, 1975.
- CAN, Cahit. **Oluşum süreci içerisindeki Hukuk Sosyolojisi**. Ankara: "S" yayınları, 1989, ss. 98-116.
- CARBONNIER, Jean. **Sociologie Juridique**. Paris: P.U.F, 1978, ss. 301-305.
- COŞKUN, Alev. "Danıştay üyeleri üzerine Bir İnceleme", **Amme İdaresi Dergisi**, C.3 (1970), ss. 118-136.
- DİNÇKOL, Abdullah. "Muhakeme Hukuku Çerçevesinde Hakim Karar Verme Sürecinde Takdir Yetkisinin Kullanılması" İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul, 1988, ss. 56-72.
- EISENMANN, Charles. **Les Sciences Sociales Dans L' Enseignement Superieur: Droit**. Paris: UNESCO, 1954.
- GÖKÇE, Birsen. **Toplumsal Bilimlerde Araştırma**. Ankara: Savaş Yayınları, 1992.
- ÖKÇESİZ, Hayrettin. "Sosyal Verilerin Bir Yargıtay Kararının Gerekçesine Esas Alınması üzerine", **Hukuk Araştırmaları**, C.I, sayı: 2 (1986) ss. 64-66.
- ŞAYLAN, Gencay. **Türkiye'de Kapitalizm, Bürokrasi ve Siyasal İdeoloji**, Ankara: T.O.D.A.İ.E. Yay, 1976.
- TOPÇUOĞLU, Hamide. **Hukuk Sosyolojisi Dersleri-C.I**. A.Ü.H.F. Yayınları, 1963, ss. 119-130.
- TREVES, Renato. "Bilan Actuel De La Sociologie Du Droit" **Cahiers Internationaux de Sociologie**, 1966, ss. 15-31.
- ÜNSAL, Artun. "Yüksek Mahkeme Yargıçlarımızın Toplumsal Kimlikleri Üzerine Bazı Veriler", **Amme İdaresi Dergisi**, C.10 (1977),

Türkiye'de Hukuksal Olgu Araştırması

ss. 73-89.

Siyaset ve Anayasa Mahkemesi. Ankara: A.Ü.S.B.F Yayını, 1980.

YÜCEL, Mustafa Tören. "Yargıtay'da son On Yıl". **Amme İdaresi Dergisi**, C.27 (1994), S.2, ss.79-88.

Zusammenfassung

Dieser Beitrag bezweckt die Beschreibung des Stands einiger Rechtstatsachenforschungen in der Türkei, die eigentlich nicht zahlreich sind. Hier wird außerdem eine terminologische und metodologische Brücke zu künftigen empirischen Untersuchungen geschlagen und die Implikationen des Begriffs: Rechtstatsachenforschung in einer vergleichenden Sicht mit türkischen Erfahrungen erörtert. Diese aus zwanzig Jahren ausgewählten Beispiele der hiesigen Rechtstatsachenforschungen lassen den Schluß zu, daß das Schwergewicht auf der Erforschung der Attitüden und Konformität wie auch des sozialen Statuts der Juristen, insbesondere der Richter, lag. (Übersetzt von H.Ö.)

Abstract

The aim of this article has been to describe, by way of a limited selection of examples the type of legal research carried out in Turkey to date. The purpose of such an exercise was to try and create a synthesis of direction and terminology between past and future research. On the other hand an attempt was made to reexamine the implications of thorough going legal research in Turkey.

The examples of research chosen were from the last 20 years, and mainly related to the broad subject of the view's of the judiciary, their status in society and the degree to which they conform. (Translated by J.B.)

Sami SELÇUK - Sayın *Atalay*'a biz de çok teşekkür ediyoruz. Sayın *Atalay* genç bir araştırmacı ve böylece gençliğe olan güvenimizi de tazeledi, umutlarımızı güçlendirdi. Kendisini kutluyorum.

Oturumu yarın 09:30'da tartışma için buluşmak üzere kapatıyorum.

III. Oturum / III. Sitzung

Oturum Başkanı: Yılmaz Aliefendioğlu / Leitung:

Yılmaz Aliefendioğlu - Efendim zamanı iyi değerlendirebilmek için müsaade ederseniz başlamak istiyoruz. Ben sayın Prof. Dr. *Bakır Çağlar Bey*'i davet ediyorum.